

DĖL NERINGOS VARDŲ

V. MAŽIULIS

§ 1. Senovėje prūsai, kaip ir jų artimieji kaimynai bei giminaičiai lietuviai, pietuose ribojosi su vakarų slavais — lenkais. Pietvakariuose prūsų kraštas tęsėsi net iki Vyslos žemupio, o vakaruose prūsų žemes skalavo Aistmarės, Kuršių marios ir Baltijos jūra. Vadinasi, prūsų kraštui priklausė ar bent su juo betarpiškai siejosi ir Aistmarių bei Kuršių *Neringà* resp. *Nerijà*; pastarasis vardas, reikia manyti, buvo pažįstamas gyvajai prūsų kalbai (žr. žemiau). Tačiau prūsų kalba yra jau mirusi (prūsai galutinai suvokietinti XVII a. pabaigoje), o išlikusiuose jos rašto paminkluose nei *Neringos*, nei *Nerijos* vardas nepaliudytas.

§ 2. *Neringōs* (ši lytis dažniausiai vartojama dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje) ar *Nerijōs* vardo, mano duomenimis, nepažįsta taip pat ir senieji lietuvių raštai bei lietuvių kalbos tarmės¹. Patys Kuršių Neringos vietiniai gyventojai savo kraštą paprastai vadina *Kōpomis*², plg. *kōpos*, -ū Subst. f. Pl. die Nehrung, ein Dünenstreifen zwischen dem Kurischen Haff und der Ostsee (KršŽ II 197), plg. *Kōpininkas* Subst. mob. Nehrung (KršŽ II 196); *Kopai*, ū m. pl. die kurische Nehrung (NsŽ 204); Nehrung bey Mümmel *kopos* (KraŽ 363), tačiau Nehrung *Randuwās. Kalnai* (l.c.), plg. *Nahrung*³ *Pajūriai*, *Randavōs* (KzŽ 144); Nehrung. *Pajūrei*, ū. M. *Randavos*, ū. F. (CGL II 124); Nehrung *Pajūrei*, *Randavos* (B 942). Pastaruosius Neringos vardus randame ir Neselmano, Kuršaičio žodynuose: *Pajūrei*, ū m. pl. die Nehrung (NsŽ 43); *Randavos*, ū, f, pl. die Nehrung (Bd. Qu) (NsŽ 427); [*pajūriai*, -iū, Subst. m. Pl. die Nehrung. sonst *kūpos*⁴] (KršŽ II 287); [*randavos*, -ū, Subst. f. Pl. die Nehrung; sonst *kūpos*] (KršŽ II 344). Kaip matome, Kuršaičiui lytis *pajūriai* ir *randavos* reikšme „Nehrung“ iš gyvosios kalbos nebuvo žinomos; tą patį reikia pasakyti ir dėl Neselmano *randavų* (Neselmanas nurodo Brodovskio ir „Clavis Germanico-Lith-

¹ Tokio vardo nepažįsta ir latvių kalba. Plg. dar: „lit. *nerijà* „Nehrung“ ist eine ganz junge künstliche Neubildung!“ — Zeitschrift für slavische Philologie 27, 439; Språkliga Bidrag (Meddelanden från seminarierna för slaviska språk...), 3 (Nr. 13), 50, Lund, 1959.

² Šį pavadinimą (≈ vok. Nehrung) vartojo ir K. Būga, plg. „Kuršo latviai drauge su Kōpų (Nehrung) latviais“ — K. Būga, Lietuvių kalbos žodynas, 2 sąs., CXXII, Kaunas, 1925.

³ *Nahrung* yra KzŽ parašyta, rodos, vietoj *Nährung* (kadangi *Nahrung* čia eina po *Nähr-*).

⁴ Kuršaičio *kūpos* = liter. liet. *kōpos*, plg. ir KršŽ II 197.

vana“ žodynus), gal būt, ir dėl lyties *pajūriai* „Nehrung“, plg. Fr. Kuršaičiui iš gyvosios kalbos pažįstamą lytį: *pajūrės*, -iū, Subst. f. Pl. die Gegend am Meer (KršŽ II 287), plg. *Pajures*, ū f. pl. die Gegend an der See, der Strand, die Nehrung (NsŽ 43).

§ 3. Minėtų (Kuršių) Neringos pavadinimų *Kōpos (Kopai) Kalnai, Pajūriai (Pajūrės)* santykis su bendriniais lietuvių kalbos daiktavardžiais yra visai aiškus: tikriau sakant, šie žodžiai yra ne tiek tikriniai, kiek bendriniai daiktavardžiai (daugiskaitoje vartojami ir minėtoms vietoms pavadinti). Tą patį, rodos, reikia pasakyti ir apie lytį *Randavos* „die Nehrung“ resp. *randavos*⁵. Esama tam tikro pagrindo tvirtinti, kad žodį *randavos* bus pasidarę patys „kuršininkai“ (Kuršių Neringos gyventojai⁶): *randavos* santykiauja, galimas daiktas, su latv. *randa* „ein niedriger Heuschlag am Meere“? (<*„krantas“) < lyb. *rānda* resp. est. *rand* „krantas, Strand“. Tokiu būdu reikia manyti, kad „kuršininkų“ žodis *randavos* bus reiškęs maždaug tą patį, ką ir lietuvių *pajūriai* „Strand, Nehrung“ (žr. aukščiau), be to, plg. išnašą Nr. 24. Dėl tokios žodžio *randavos* darybos plg. latv. *dumbrs* „bala“, latv. *dumbrava* „klampynė“, latv. *pane* „srutos“ (prūs. *pannean* „Moosbruch“): latv. *peņava* „klanas“, liet. *salà: salava* „Werder“ ir kt.⁸. Lytis *Randuvas* (Kraž 363) nuo lyties *Randavos* iš esmės skiriasi, rodos, tik priesaga -uv-⁹ (abi lytys yra mot. g. dgs. vard.). Taigi aukščiau (§ 2) minėti Kuršių Neringos pavadinimai *Kalnai, Kōpos (Kopai), Pajūriai (Pajūrės), Randavos*, rodos, sudaro dvi semantines grupes: 1. „(smėlio) aukštumos“ ir 2. „(jūros ar marių) pakrantės“ arba 1. *Kalnai = Kōpos (Kopai)* ir 2. *Pajūriai (Pajūrės) = Randavos* (dėl šio santykio įdomu pridurti, kad tie XVII–XVIII a. mūsų žodynai, kurie Kuršių Neringai nepateikia lyties *Kōpos*, nepateikia ir lyties *Kalnai*, žr. B 942, CGL 124, KzŽ 144: juose tėra tik *Pajūriai* ir *Randavos*, suprantama, kaip gretiminės lytys, žr. § 2). Reikia manyti, kad *kalnais* ir *pajūriais* Kuršių Neringą bus ėmę vadinti lietuviai, o *kopomis* ir *randavomis* — kuršininkai (*kopomis*, gal būt, — ir lietuviai, prūsai?)¹⁰.

§ 4. Žodis *Neringà* bei *Nerijà* į lietuvių literatūrinę kalbą bus atėjęs (resp. padarytas kaip naujadaras) iš raštų. *Neringos* bei *Nerijos* pirmykštis šaltinis bus ieškotinas atitinkamuose viduramžių lotyniškuose bei vokiškuose dokumentuose. Tuose dokumentuose Neringos vardas yra rašomas gana įvairiai. Čia pateiksiu pagrindinius nagrinėjamojo vietovardžio variantus, rinktus iš Kryžiuočių ordino 1235–1521 m. dokumentų.

⁵ Pvz., ir J. Endzelynas rašo *randavos* (bendriniis daiktavardis), žr. J. Endzelins, Latviešu valodas gramatika, 287, Rīgā, 1951.

⁶ Pastabas (ir literatūrą) dėl Kuršių Neringos gyventojų žr., pvz., K. Morkūnas ir A. Sabaliauskas, Kuršių Neringos žvejų lietuvių tarmė. — Lietuvių kalbotyros klausimai, 2, 132–135, Vilnius, 1959.

⁷ Dėl latv. *randa* ir jos kilmės žr. K. Mülenbacha, Latviešu valodas vārdnīca, 3, 477, Rīgā, 1927–1929. Plg. A. Leskien, Die Bildung der Nomina im Litauischen, 350, Leipzig, 1891.

⁸ Dėl pastarųjų žodžių darybos žr. J. Endzelins, op. cit., 286 ir kt.; Pr. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, 379 ir kt., Vilnius, 1943.

⁹ Dėl priesagos -uv- ir -av- santykio žr. Pr. Skardžius, l. c.; J. Endzelins, l. c.

¹⁰ Plg. ir tai, kad Neringoje, be kuršininkų, yra lietuviškų vietovardžių, žr. A. Bezenberger, Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner, 132–140, Stuttgart, 1889.

Var. 1. **Neria** — „Aistmarių Neringa“¹¹: *Neria* (1235 m. PoU 42, 44), et mare recens et *Neriam* (1251 m. CDP II 1, MHW I D 48), Partem *Nerie*... litus *Nerie* (1283 m. CDP I 176), Cujus tempore magister praelibatus personatum cum militibus terrae intravit mare navigio et signum in littore versus orientem in *Neria* fieri fecit praecipiens, ut non vicinius illo signo ad Wislam monasterii retia locarentur (1309 m. SRP I 712)¹², pro quodam prato in *Neria* (1309 m. SRP I 713), prata in *Neria* (1309 m. SRP I 714), Magister ergo pro captura sturionum sub *Neria* et pro libertate piscandi in Wisla et aliis superius exaratis confirmavit (1309 m. SRP I 720), cum prato in *Neria* (1316 m. PURk. II₁ 111), et prato in *Neria* (1316 m. l. c. 112), partem *Nerie*, que se versus Danzk extendit (1321 m. US II 138). — „Kuršių Neringa“: octingenti viri de Lethowia [=Lietuva. — V. M.] equites... per *Neriam Curoniensem* intraverunt Sambiensem terram (1283 m. SRP I 144), Frater Conradus, ut vir sapiens et providus, considerans, quod per *Neriam*, viam utique occultam, possent fratribus et terre Sambie multa damna et pericula ab infidelibus suboriri, edificare fecit in dicta *Neria* super litus maris salsi castrum, quod dicitur Nova domus, ne Lethowini [= lietuviai. — V. M.] terram Sambie intrent a modo improvise (1283 m. l. c.), Mansto et Sudargus et alli nobiles de Samenthia [= Žemaičiai, Žemaitija. — V. M.] cum V milibus equitum circa castrum novum in *Neria Curoniensi* intraverunt terram Sambie et territoria Powundie et Rudowie incendio vastaverunt (1308 m. SRP I 174–175), Item terciam partem *Nerie Curoniensis* cum piscatura adiacente (1321 m. US II 138), quia in illis finibus instaret *Neria Curonica* inter fratres et ecclesiam adhuc dividenda (1331 m. US II 192), Item terciam partem *Nerie* versus memlam (1366 m. CDP II 123), *Nerya* versus Memlam (1366 m. CDP III 124).

Var. 2. **Nerey (Nerei)** — „Aistmarių Neringa“¹³: Swentepolko et heredibus suis insulam, que vocatur *Nerei*, et sylvam in eadem insula comprehensam, necnon et harenas sitas iuxta eandem insulam a flumine... concesserunt (1248 m. PU I₁ 148), tačiau kitoje to paties dokumento vietoje: insula, que *Nerie* vocatur (1248 m. l. c.); insulam, que vocatur *Nerey*¹⁴ (1248 m. l. c. [paralelus dokumentas]); in predicta silva¹⁵, que *Nerey*¹⁴ dicitur (1248 m. l. c. [paraleliame dokumente yra: insulam, que *Nerie* vocatur 1248 m. l. c.])¹⁶, in predicta parte sua *nerei* viam bestiis non precludat (1247 m. PU I₁ 138).

Var. 3. **Nerie**¹⁷—„Aistmarių Neringa“: insula que *Nerie* vocatur (1248 m. PU I₁ 148), Dantzker *Nerie* (1497 m. SRP V 210).—„Kuršių Neringa“: die *Kewrische Nerie* (1497 m. l. c.).

¹¹ „Aistmarių Neringa“ čia ir toliau vadinama tai, kas vokiškai reiškia „Frische Nehrung“.

¹² Plg. *Neria* (1310 m., 1310 m., 1337 m. SRP V 607, 609, 614).

¹³ *Nerey, Nerei* greičiausiai reiškia „Aistmarių Neringa“, plg. G. Gerullis, Die altpreussischen Ortsnamen, 107, Berlin und Leipzig, 1922.

¹⁴ Var. *Nerie* Cop., žr. PU I₁ 148.

¹⁵ Silva yra „insulae Nerey“ miškas (kuris čia ir pavadintas „insulae Nerey“ vardu).

¹⁶ Šiame 1248 m. Ordino dokumente visais atvejais *Neria* rašo Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae, 4, 15, Vilnae, MDCCXIV.

¹⁷ *Nerie* yra vns. vard.

Var. 4. **Nergia, Nergya** — „Aistmarių Neringa“: *Nergia* 9X [1258 m. CDP I 114–115, plg. MHW I R 24 (16X US II 25–28)], *Nergya* 3X (1258 m. CDP I 114–115), *Nergia* [var. *Neria, Nerea* (1258 m. US II 23)], et alterius *Nergie* terciam partem, que extendit versus Gdanzk (1322 m., visa frazė 2X, US II 152). — „Kuršių Neringa“: una cum tercia parte *Nergie Curoniensis*, que se extendit versus Memelam (1322 m., visa frazė 2X, US II 152), *Nergia Curoniensis*¹⁸ (1331 m. Us II 192).

Var. 5. **Nerge, Nerye** — „Aistmarių Neringa“: uff der *Nerye* (1408 m. SRP III 290), uf dy *Nerye* (1410 m. SRP III 320), zcu dem Stuthoffe uf der *Nerge* (1465 m. SRP V 243). — „Kuršių Neringa“: von Littouwin durch ir erge ubir di *kürische Nerge* (apie 1340 m. SRP I 508), uf der *kürschin Nerge* vart (apie 1340 m. l. c.), und zugen durch ir erge ob di *Kürsche nerge* in zu Samelande (SRP I 572), Czüm ersten nachtleger Rossiten; von dannen ken Wintburg vff der *Nerge* (1387 m. SRP II 665), uff der *Nerge* (1465 m. SRP V 252), uf der *Nerge* (1465 m. SRP V 243).

Var. 6. **Nerige, Neriga** — „Aistmarių Neringa“: *Nerige* (1390 m. CDP IV 114), et in Insulam majorem et in *Nerigam* (1440 m. SRP III 398), uff der *Nerige* (1465 m. SRP V 244), uff die *Nerige* (1465 m. SRP V 258), uff die *Nerige* (1465 m. SRP V 252).

Var. 7. **Neringe** — „Aistmarių Neringa“: uffir *Nerynge* (1453 m. SRP III 486), under die *Neringe* (1458 m. SRP IV 556), auf der *Nerynge* (1497 m. SRP V 501), in der *Neringe* (1507 m. SRP V 456), der *Neringe* halben (1508 m. SRP V 457), umb der *Nerynge* halben (1512 m. SRP V 462), auf dy *Nerynge* (1521 m. SRP V 514); **Neringen**: uff der *Neringen* [var. *Nerige*] zcu halden (1465 m. SRP IV 619), uff der *Neringen* 2X (1465 m. SRP IV 620, 627).

Var. 8. **Nerunge** — „Aistmarių Neringa“: uff der *Nerunge* (1455 m. SRP IV 516), an die *Nerunge* (1457 m. SRP IV 546), die *Nerunge* (1464 m. SRP IV 611), uff der *Nerunge* (1465 m. SRP IV 623), langst die *Nerunge* (1490 m. SRP IV 781), auf die *Nerunge* (1518 m. SRP V 530), langest die *Nerunge* (1520 m. SRP V 533); **Nerungen**: uff der *Nerungen* [var. *Nerige*] (1465 m. SRP IV 624).

Var. 9. **Nerung, Neerung** — „Aistmarių Neringa“: uff der *Nerung* [var. *Nerige*] und im Fischauschen Werder (1466 m. SRP IV 629), Die *Nerung* (1497 m. SRP V 447), von der *Nerungk* (1501 m. SRP V 453), an die *Nerungk* (1511 m. SRP V 462), in der *Neerung*... in der *Neerunge* (1516 m. SRP V 476), in die *Nehring* (1515 m. SRP V 473).

§ 5. Čia pateiktą 1235–1521 m. dokumentų medžiagą, liečiančią abi Neringas, galima apibendrinti tokia chronologine išvada:

„Aistmarių Neringa“

1. **Neria**, 1235–1331 m. (lot.¹⁹)
2. *Nerey (Nerei)* 1247–1248 (lot.)
3. *Nerie* 1248–1497 m. (lot., vok.¹⁹)

„Kuršių Neringa“

1. **Neria Curoniensis** 1283–1366m. (lot.)
2.
3. *Kewrische Nerie* 1497 m. (vok.)

¹⁸ Plg. paralelaus dokumento lytį *Neria Curonica* (1331 m. l. c., t. y. US II 192).

¹⁹ Sutruppinimai lot., vok. reiškia, kad žodis yra rastas lotyniškai resp. vokiškai rašytuose dokumentuose.

4. <i>Nergia, Nergya</i> 1258—1366 m.(lot.)	4. <i>Nergia Curoniensis</i> 1322—1331 m.
(lot.)
5. <i>Nerge, Nerye</i> 1410—1465 m.(vok).	5. <i>Kurische Nerge</i> 1340—1465 m.
(vok.)
6. <i>Nerige, Neriga</i> 1390—1465 m.
(vok., lot.)	6.
7. Neringe 1453 —1521 m. (vok.)	7.
8. Nerunge 1455 —1520 m. (vok.)	8.
9. <i>Nerung</i> 1466—1511 m. (vok.)	9.
10. <i>Neerung, Nehrung</i> 1515 —1516 m.
(vok).	10.

§ 6. Kaip matome, minėtuose kryžiuočių Ordino dokumentuose Aistmarių Neringos vardui randame medžiagos kur kas daugiau, negu Kuršių Neringos vardui (mat, Ordino turėta daugiau reikalų kaip tik su Aistmarių Neringa). Kuršių Neringai mano peržiūrėtuose dokumentuose nesusidaro net pavyzdžių var. 2, 6—9, žr. § 4, plg. § 5, Nr. 2, 6—9 (tai, žinoma, visai nereikia, kad pastarieji variantai nebuvo vartojami), nors Kuršių Neringos rastosios lytys *Neria, Nerie, Nergia, Nerge* (žr. § 4, var. 1, 3—5, plg. § 5, Nr. 1, 3—5) ir nesiskiria nuo atitinkamų Aistmarių Neringos lyčių. Skirtumas tarp šių dviejų Neringų pavadinimų tėra tik toks, kad Kuršių Neringa rašoma paprastai (be tų atvejų, kai tame pačiame dokumente kartojasi ir pan.) su pažyminiu „Kuršių“ (—*Neria Curoniensis, Kúrische Nerge* ir pan.), o Aistmarių Neringa (mažų mažiausia XIII—XV a. vid.) neturi panašiai pastovaus pažyminio (—*Neria, Nerie* ir pan.). Be to, Ordino dokumentuose šios dvi Neringos skiriamos ir taip, plg. postulamus et petimus terciam partem *Nergie* se versus *Gedanczk* extendentis: Item terciam partem *Nerie* versus memlam (1366 m. CDP III 123); dėl šios priežasties Aistmarių Neringa vieną kartą (mano peržiūrėtos medžiagos duomenimis) pavadinta (tiesa, jau XV a. pab.) *Dantzker Nerie* (1497 m. SRP V 210).

§ 7. *Neria Curoniensis* (NB su pažyminiu *Curoniensis* ir pan.) dokumentuose pirmą kartą pasirodo tik XIII a. pabaigoje (1283 m.²⁰ SRP I 144); maždaug tuo pačiu laiku dokumentuose pirmą kartą aptinkame tą patį pažyminį ir Kuršių marioms — *stagnum Curoniense* (1303 m.²⁰ SRP I 169), *daz kúrische hab* (1303 m. SRP I 565), *stagnum Curonicum* (1331 m. US II 192), *mare Curonicum* (1331 m. l. c.), a *mari Curonico* (1366 m. CDP III 123), be to (tame pačiame dokumente), ir *recentis maris Curonici* (1366 m. l. c.) ir pan. Jeigu XIII a. pabaigos—XIV a. pradžios (be to, ir vėliau) ordino dokumentuose Kuršių Neringa rašoma paprastai tik su pažyminiu „Kuršių“, t. y. *Neria Curoniensis* ir pan., tai Kuršių marios to paties meto dokumentuose dar neretai rašomos *recentis stagnum* (1321 m. US II 138) ir pan., plg. *daz vrische hab* (LR versus 3830, 3980). Tiek Kuršių Neringai, tiek ir Kuršių marioms minėtas pažyminys *Curoniensis* (*Kúrische* ir pan.) bus paimtas anais laikais iš Kuršo vysku-

²⁰ Ši data pateikiama (pagal SRP leidėjus) su ta paklaida (tiesa, čia, rodos, neesmine), kad Dusburgo (Petrus de Dusburg) veikalas „Chronicon terre Prussie“ parašytas, rodos, 1326 m. (tikriau sakant, šiais metais Dusburgo kronika dedikuojama Ordino magistrui, — rašyta, galimas daiktas, anksčiau).

pijos (plg. *Curonia*, dioecesis *Curoniensis* 1237 m. Biel. Gr. 422) pavadinimo²¹, plg. „das vobrescreben lant vnd wiltnisse mit dem grossen v rischen habe ist und wirt geheysen, hehalden vnd genannt nach dem bischtom vnd der kirchen czu Kurlant vnd hot den namen Kurlant vnd Kurch e hap (SRP II 110). Kuršių Neringa negalėjo savo pažyminio „Kuršių“ gauti iš Kuršių marių (*mare Curonicum* [1331 m. US II 192] ir pan.) vardo, kam, be kita ko, prieštarauja ir tai, kad senuosiuose kryžiuočių dokumentuose čia nagrinėjamų abiejų Neringų toponimai nėra siejami su Kuršių marėmis ir Aistmarėmis, plg. Item terciam partem Nerie Curoniensis cum piscatura adiacente et terciam partem Nerie, que se versus Dank extēdit, cum utraque piscatura tam salsi maris quam recentis stagni episcopus et capitulum repetunt et requirunt (1321 m. US II 138), extra Sambiam postulamus et petimus terciam partem Nergie se versus Gedanczk extendentis: Item terciam partem Nerie versus memlam (1366 m. CDP III 123). Taigi reikia manyti, kad vietovardžiams *Neria Curoniensis* ir *mare Curonicum* (*stagnum Curoniense* ir pan.) pažyminį *Curoniensis*, -e (*Kürische* ir pan.) bus pasidarę Ordino (kryžiuočių, žr. žemiau) raštininkai tik po to, kai Livonijos Kuršo vyskupijos sienos priėjo prie Kuršių Neringos bei Kuršių marių, t. y. prie Klaipėdos. Kuršo vyskupijos dalimi Klaipėdos apylinkės faktiškai pasidaro po 1252 metų, kuriais Kalavijuočių ordinas pasistato (tikriau sakant, 1252 m. nutariama statyti²²) Klaipėdoje savo pilį. Kryžiuočių ordinas, begrobdamas prūsų žemes, artinasi iš pietų prie Kuršių marių, kurių pakrantėse jis galutinai įsitvirtina taip pat nuo XIII a. antrosios pusės pradžios.

§ 8. Reikšmingas faktas yra tai, kad kalavijuočiai (rodos, anksčiau už kryžiuočius pasiekę Kuršių Neringą ir Kuršių marias), 1256 m. žygiuodami per Kuršių Neringą į Sambiją (padėti kryžiuočiams malšinti sambių sukilimo) ir grįždami atgal, kryžiuočių dokumentuose vėliau minimo Kuršių Neringos vardo dar nepažįsta: Livonijos eiluojoje kronikoje rašoma, kad jie žygiuoja „bī des meres strant“ (LR versus 4073, dar žr. LR versus 3953–3960, 4070–4073, plg. SRP I 631, 632). Flandrų keliautojas Gilbertas de Lannoy (gim. 1386 m.), 1413 m. keliavęs tomis pačiomis vietomis, Kuršių Neringą vadina vokišku (tarmišku „plattdeutsch“²³) vardu *Strang* (= *strant* LR versus 4073)²⁴: et costie on la mer a main senestre en cheminant de Keuniczeberghe et a la main dextre une autre grosse riviere, et nomme l'on ce chemin *le Strang* (1413 m. SRP III 445), quant on a passe oultre le dit *Strang*, on entre ou pais de Samette; mais on treuve bien douse lieues de desertes solitudes sans trouver quelque trace de humaine habita-

²¹ Plg. V. Diederichs. — Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Litterarischen Gesellschaft, 17 (1), 7, Mitau (1883); A. Bezenberger, Über die Sprache der preussischen Letten, 137, Göttingen, 1888; J. Endzelins, Par kurseniekiem un viņu valodu, 6 (atspaudas iš „Burtnieks“ 1931 m., 1202–8).

²² Žr. E. Joachim-W. Hubatsch, Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525. Pars II (Regesta Privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum), 17, Göttingen, 1948.

²³ Žr. A. Bezenberger, Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner, 22, Stuttgart, 1889.

²⁴ „bī des meres strant“ (1256 m. LR versus 4073); *Strang* 3X (1413 m. SRP III 445–446) pasakymas plg. su liet. *pajūriai* (B 942, CGL II 124, KzŽ 144) ≈ *randavos* (B 942, CGL II 124) „(Kuršių) Neringa“ (žr. § 3).

cion, tousjours costyant la mer a la main dextre; et est nomme ce dit desert le *Strang* de Letaoeu, non obstant ce que c'est du pais de Sammette (1413 m., l. c., 445—446); iš to matome, kad net XV a. pradžioje vardas *Neria Curoniensis* (*Kürsche Nerge* ir pan.) dar nebuvo plačiai išgalėjęs (vokiečių kalboje). Vadinasi, yra pagrindo tikėti, kad *Neria Curoniensis* (ir kiti jos variantai) bus atsiradusi, iš tikrųjų, ne anksčiau kaip XIII a. antrojoje pusėje (ką patvirtina ir ano meto vokiečių raštai, žr. § 7). *Neria Curoniensis* vardas atsiranda, būtent, kryžiuočių (ne kalavijuočių) dokumentuose. Todėl, turint galvoje visa tai, kas pasakyta aukščiau (ypač § 6—*Neria* „Aistmarių Neringa“: *Neria Curoniensis* „Kuršių Neringa“), reikia manyti, kad vardu *Neria* (= prūs. **Nerijā*, žr. § 15) pirma tesivadino tik „Aistmarių Neringa“ (t. y. *Neria* reiškė tik „Aistmarių Neringa“), o Kuršių Neringai vardą *Neria Curoniensis* (resp. *Kürsche Nerge* ir pan.) bus pasidarę XIII a. antrojoje pusėje patys Kryžiuočių ordino (galutinai įsitvirtinusio Kuršo vyskupijos pašonėje — prie Kuršių marių, vadinasi, ir Kuršių Neringos) žmonės, nusižiūrėję į *Neria* „Aistmarių Neringa“, iš tos pačios lyties *Neria* („Aistmarių Neringa“) ir pažyminio *Curoniensis*²⁵; plg. santykį *Neria* „Aistmarių Neringa“: *Neria Curoniensis* „Kuršių Neringa“ su *recens mare* (1234 m. SRP I 60, plg. Jerošino kronikos SRP I 358: *daz vrische hab*) „Aistmarės“: *daz vrische hab* (1256 m. LR versus 3830, plg. Jerošino kroniką SRP I 630) „Kuršių marios“ > *recens mare Curonicum* (1366 m. CDP III 123) > *mare Curonicum* (1331 m. US II 192; 1366 m. CDP III 123). Šio paragrafo išvadų teiginiais, rodos, reikia aiškinti ir tą faktą, kodėl vakarinių lietuvių bei Prūsijos lietuvių ir Neringos žvejų tarmės nepažįsta *Nerijos* resp. *Neringos* (žr. § 1—2)²⁶, taip pat ir „Kuršių“ — varde Kuršių marios (*marės*, *-riū*, Subst. f. Pl. 1. das kurische Haff²⁷; 2. jeder grössere Binnensee KršŽ II 243, plg. *jūrios* und *jūrės*, *-iū*, Subst. fem. Pl. die See, das Meer, vorzugsweise die Ostsee KršŽ II 157, žr. NsŽ 383, 43; ir kt.).

§ 9. Minėtos lytys *Nergia*, *Nergya* (§ 4 var. 4), *Nerge*, *Nerye* (§ 4 var. 5) ir *Nerige* (*Neriga*) (§ 4, var. 6) yra ne kas kita, kaip ta pati XIII—XIV a. lotyniškai rašytų dokumentų *Neria* (= *Nerie*²⁸ § 4 var. 3). Lytys *Neria* = *Nergia* = *Nergya* = *Nerie* = *Nerige* = *Neriga* greičiausiai bus buvusios triskiemenės, o *Nerge* = *Nerye* — dviskiemenė, atsiradusi iš pirmosios triskiemenės²⁹, plg. *Marienbourg* ir *Mergenbourg*. Raidės -g- rašymas vietoj -j- (resp. -ij-) minėtais atvejais

²⁵ Plg. ir A. Bezenberger, l. c.

²⁶ XVII a. antrosios pusės keliautojas J. A. von Brandas, keliavęs Kuršių Neringa ir ją aprašęs (1674 m.), taip pat nėra pateikęs Neringos (t. y. vok. *Nehrung* ar pan.) vardo (žr. Johan-Arnholde von Brand, REISEN durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Plesscovien, Gross-Naugardien, Tweerien und Moscovien, 48—49, Wesel, 1702). Šis faktas rodo, gal būt, tai, kad Neringos to meto vietiniams gyventojams (net suprantantiems ar ir kalbantiems vokiškai) net ir vokiška Neringos lytis (*Nehrung* ar pan.) buvo neįprasta (resp. negirdėta).

²⁷ Dėl marių reikšmės „Haff“ plg. atitinkamus ir ilirų kalbos faktus, žr. H. Krahe, *Baltico—Illyrica*. — Festschrift für Max Vasmer zum 70 Geburtstag, 247, Berlin, 1956.

²⁸ Dėl *Neria*→*Nerie* (vns. vard.) plg. H. Paul, *Deutsche Grammatik*, 2 Band, 3 Teil, 154 § 107, Halle (Saale), 1954.

²⁹ Plg. R. Ekblom, *Der Ordensdeutsche Ortsname Nerge „Nehrung“ ein nordgermanisches Lehnwort*. — „Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar“, 152, Uppsala (1946—1948).

atspindi atitinkamą viduramžių vokiečių kalbos tarties faktą (prieš priešakinius balsius, ypač po likvidų *l, r*, vietoj *i* rašoma *g*)³⁰, plg. to meto vokiečių *histrge* = *historie* (< lot. *historia*), *vigilge* = *vigilie* (< lot. *vigilia*), *Mergenburk* (1416 m. CEV 1029), *Margenburg* (1392 m. SRP II 651), *Margenburch* (SRP II 162, 165), *Mergenburk* i. e. *castrum sancte Marie* (1280 m. SRP I 142) *Marienburg* (1350 m. SRP II 515, 691); *Mergenwerden* (apie 1340 SRP I 355), *Mergenwerdir* (l. c. 354), *Merginwerdir* (l. c.) *Merienwerder* (1391 m. SRP II 268), *Marienburg* (1390 m. l. c.), *Insula sancte Marie* (1279 m. SRP I 120); *Gilge* (1393 m. SRP II 673), *Gilga* (1352 m. SRP II 517, 656) = liet. *Gilija*. Galima dar palyginti mūsų upės *Neris* (*Neriės, Nėri*) užrašymą ano meto dokumentuose: Var. 1. **Nerge** (**Nerga**): vltze *Nerge* (apie 1340 m. SRP I 539), *Nerge* (1372 m. SRP II 101), uff der *Nerge* bey Kawen (1384 m. SRP V 224), vf der *Nerge* (1384 m. SRP III 130), obir dy *Nerge* (1385 m. SRP II 695), bi der *Nerge* (1385 m. SRP II 696), dy *Nerge* (1385 m. II 700), dy *Nerge* 2X (1385 m. SRP II 694), vf die *Nerge* [var. *Nerye*] (1386 m. SRP II 686), vassir *Nerge* (1409 m. CEV 173); circa *Nerge* (1373 m. SRP II 104), fluvii *Nerge* (SRP III 137), vada *Nerge* (1385 m. SRP III 139), vada *Nerge* et Memele (1385 m. SRP III 138), a *Nerga* (1361 m. SRP II 531), prope *Nergam* (1362 m. SRP II 532), prope *Nergam* (1362 m. SRP II 533), contra *Nergam* sitam (1362 m. SRP II 537), prope *Nergam* (1364 m. SRP II 543), juxta *Nergam* (1364 m. SRP II 642), juxta *Nergam* 2X (1365 m. SRP II 552, 553), usque *Nergam* (1377 m. SRP II 590), prope *Nergam* (1379 m. SRP II 591), in *Nerga* (1379 m. SRP II 597), ad *Nergam* (1379 m. SRP II 601), *Nergam* 2X (1382 m. SRP II 619), ad *Nergam* (1382 m. SRP II 622), venit in *Nergam* (1383 m. SRP II 623), ad *Nergam* (1385 m. SRP II 624), venit ad *Nergam* (1385 SRP II 632), venit ad *Nergam* (1388 m. SRP II 634), proficiscitur... per *Nergam* in Lithwaniam (1390 m. SRP II 641), trans *Nergam* (1390 m. SRP II 643), venientes ad *Nergam* (1393 m. SRP II 652), *Nergam* 3X (vns. gal. 1394 m. SRP 659). Var. 2. **Nerye**: *Nerye* (1377 m. SRP III 106), uf der *Nerye* (1384 m. SRP III 135), von der *Neryen* kele (1385 m. SRP II 694), uf der *Nerye*... uf die *Nerye* (1385 m. SRP III 138), syt der *Nerye*... ober die *Nerye* (1388 m. SRP III 154), uff der *Nerye* (1390 m. SRP III 165), obir die *Nerye* (1391 m. SRP III 172), bie der *Nerye* (1396 m. SRP II 692), uff der *Nerye* (1401 m. SRP III 247), bie der *Nerye* (1401 m. SRP III 254), uf der *Nerye* (1402 m. SRP III 159), uf dy *Nerye*... die *Nerye*... syten der *Nerye* (1402 m. SRP III 258), uff der *Nerye* (1404 m. SRP III 272). Var. 3. **Neric**: die *Nerie* in die Memel fellet (1409 m. CEV 3 ir 1384 psl.). Var. 4. **Neream**: vadum per *Neream* (1402 m. SRP III 258). Var. 5. **Nerryne**: flumen vulgari-ter *Nerryne* (1365 m. SRP II 550). Var. 6. **Nare**: a fluvio *Nare* (1294–1300 m. SRP I 159). Var. 7. **Nyeriz, Nieriz** (1237 m. Biel. Gr. 422, 106, 107).

§ 10. Lytis *Nerey* (žr. § 4 var. 2) santykiauja su *Neria*, kaip prūs. *Wilkey* (1261 m. PU II 114), *Wilkeye* (1450 m.)³¹ su liet. *Vilkijà*³², žinant, kad XIII a.

³⁰ Žr. H. Paul, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, 33, Halle (Saale) 1953; В. М. Жир-мунский, *Немецкая диалектология*, 285, Москва — Ленинград, 1956.

³¹ Žr. G. Gerullis, op. cit. 201.

³² Plg. l. c.

pradžioje prūsų vietovardžiai Ordino raštininkų nėra tiksliai užrašomi (žr. šio straipsnio § 11)³³. Taigi *Nerey* yra greičiausiai iš **Nereye*, kuri santykiauja su *Nerea* (var. prie *Nergia* 1258 m. US II 23) taip, kaip *Nerie*³⁴ (žr. § 4 var. 3) = *Nerige* (§ 4 var. 6) su *Neria* = *Neriga* (§ 4 var. 6), t. y. **Nereje* (\approx *Nerie*): **Nereja* (\approx *Neria*). Plg. žemaičių upę *Notijà* = *Nateye* (1253 m. LU I 327)³⁵. Iš **Nereje* resp. **Nereja* (= *Nerea* žr. US II 23) bus atsiradusi ir lenk. *Nierzeja* „Nehrung“³⁶, vėliau perdirbta (pagal *mierzà*) į *Mierzeja*. Lyties **Nereje* = **Nereja* formantas *-ej-* vietoj *-ij-* bus ano meto vokiečių ar prūsų kalbos faktas, rodantis *-i-* platumą. Vadinasi, tiek *Nerey*, tiek ir lenk. *Nierzeja* veikiausiai rodo tą patį šaltinį — *Neria*, *Nerie* ir pan.

§ 11. Aukščiau pateiktoji medžiaga (§ 4, var. 1–9) iš XIII–XVI a. pr. dokumentų gana aiškiai rodo buvus dvi pagrindines (Aistmarių bei Kuršių) Neringos vardo lytis: 1. *Neria* (var. *Nerey*, *Nerie*, *Nergia*, *Nerge*, *Nerige* ir pan.) ir 2. *Neringe*: *Nerunge* (var. *Nerung* ir pan.). Lytis *Neria* už *Neringe*: *Nerunge* yra senesnė, nes *Neringe*: *Nerunge* sutinkama tik nuo XV a., tuo tarpu kai XIII–XIV a. raštuose tėra tik *Neria* (suprantama, kartu su kitais savo variantais, plg. § 4), randama, be to, ir vėliau (XV a. dokumentuose, žr. § 4 var. 3, 5, 6). Reikia pasakyti, kad vokiečių kronikos ir kiti panašūs raštai prieš XIV a. pradžią buvo rašomi paprastai lotyniškai, o nuo XIV a. vis labiau ir labiau įsigali vokiečių tarmių kalba³⁷. Tą patį galima pasakyti ir apie vokiečių Ordino dokumentus. Nors Ordino dokumentus tiek prieš 1300 m., tiek ir vėliau rašė paprastai vokiečiai (įvairių tarmių atstovai), tačiau vokiečių kalbos nuo XIV a. įsigalėjimas kryžiuočių raštuose įtartinai sutampa ir su lyties *Neringe*:*Nerunge* vėlyvesniu, negu *Neria*, pasirodymu. Be to, jeigu *Neria* sutinkama (nuo XIII a.) lotyniškuose raštuose (iš čia įvairiais variantais patekusi ir į vokiškuosius), tai *Neringe*: *Nerunge* pasirodo nuo XV a. vidurio tik vokiškai rašytuose dokumentuose. Todėl galima manyti, kad *Neringe*, vietoj *Nerige*, *Nerge* (= *Neria*), gal būt, bus gavusi *-n-* iš Ordino raštininkų lūpų (žr. žemiau). Tokią nuomonę, be to, paremia ir tai, kad „nach 1450, z.T. auch schon vorher, hat man in immer steigendem Masse das Gefühl, die Namen sind zwar preussischen Ursprungs, werden aber als solche kaum noch empfunden. Sie machen sogar, wie wir sehen werden, deutsche Lautveränderungen mit, d. h. sie entwickeln sich allmählich zu den jetzigen germanisierten O.N. des ehemaligen preussischen Sprachgebiets. Kurz, bei der grammatischen Behandlung der preussischen O. N. ist immer wieder auch das Deutsche zur Erklärung heranzuziehen“³⁸. Prūsų vietovardžiai pirmojoje XIII a. pusėje Ordino užrašomi dar ne visai gerai³⁹, — tiksliausiai jie užrašomi XIII a. gale³⁹. XIII a. pabaigos Neringos lytis (lotyniškai užrašyta) yra *Neria* (tik ši, o ne *Neringe*:*Nerunge*,

³³ Plg. l. c., 213.

³⁴ Galūnė *-e* < *-a*, plg. išnašą Nr. 28.

³⁵ Plg. K. Būga, Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė. — „Tauta ir žodis“, 1, 32, Kaunas, 1923; Biel. Gr. 235; V. Kiparsky, Die Kurenfrage. — Suomalaisen Tiedekatemiaan Toimituksia, 42 (ser. B), 129, Helsinki, 1939.

³⁶ Plg. ir R. Ekblom, op. cit.

³⁷ Žr. H. Paul, Deutsche Grammatik, 1, 120, Halle (Saale), 1955.

³⁸ G. Gerullis, op. cit., 213.

³⁹ l. c.

spėjama, bus buvusi pažįstama gyvajai prūsų kalbai žr. § 15). *Neringe* bei *Nerunge* Ordino dokumentuose pirmą kartą pasirodo kaip tik po 1450 metų: *Neringe* — 1453 metais (žr. § 4 var. 7), *Nerunge* — 1455 metais (žr. § 4 var. 8).

§ 12. Lotyniškosios *Neria* variantai (apvokietinti) *Nerge*, *Nerye*, *Nerige* ir kt. prielinksninėse konstrukcijose, mano duomenimis, neturi naudininko⁴⁰ (vokiškiosios) galūnės *-n*, bet atsiradusioje lytyje *Neringe*: *Nerunge* sutinkame ir naudininką su *-n*⁴¹: uf der *Neringen* (1465 m. žr. § 4 var. 7), uf der *Nerungen* (1465 m. žr. § 4 var. 8), nors greta yra: uffir *Neringe* (1453 m. žr. § 4, var. 7), uff der *Nerunge* (1455 m. žr. § 4, var. 8). Jeigu *Nerge*, *Nerige* ir kiti panašūs variantai rodo jų „stiprųjį“ vokiečių kalbos linksniavimą, tai *Neringen* (vns. naud.), *Nerungen* (vns. naud.), *Neringe* (ir vns. naud.), *Nerunge* (ir vns. naud.) — ir „silpnąjį“, ir „stiprųjį“. Vadinas, „silpnąjo“ *Neringos* linksniavimo lytis pasirodo tik XV a. viduryje, t. y. tada, kai atsiranda ir patys apvokietintos *Neringos* formantai *-ing-*: *-ung-* (NB su *-n-*).

§ 13. Man rodos, gana reikšmingas faktas yra tai, kad Johano Lindau'o kronikoje esančioms lytims *Neringe(n)* — *Nerung(e)(n)* šios kronikos kitame kodekse (t. y. Gdanskio — Dancingo kodekso, kurį SRP leidėjai sutrumpintai žymi raide D, ištraukoje) pateikiama (kaip variantinė lytis) *Nerige* (NB ne *Nerge* ar pan.)⁴², t. y. lytims *Neringen* (vns. naud. 1465 m. SRP IV 619), *Nerungen* (vns. naud. 1465 m., SRP IV 624), *Nerung* (vns. naud. 1466 m. SRP IV 629) variantinė lytis yra *Nerige* (D. 2 — SRP IV 619, 624, 629) [NB ne *Nerge* ir pan.]. Galima spėti, kad triskiemėnės lyties *Nerige* (\approx *Neria* ir pan., žr. aukščiau) formantas *-ige* savo laiku bus imtas fonetiškai vertinti taip, kaip ir formantas *-ig(e)*, pvz., šiais atvejais: *Venedig* < *Venedige* (< *Venetia*), vok. *Käfig* „narvas“ *Kefige*, *kevie* (< lot. *cavea*), vok. *Mennig(e)* < lot. *minium* ir pan.⁴³ Priesagos *-ing(e)*: *-ung(e)*⁴⁴ daiktavardžių resp. vietovardžių (tokios priesagos tikrinių vardų pažįstama vokiečiams gana daug⁴⁵) pavyzdžiu pačių vokiečių lūpose, būtent, apie XV a. vidurį (kada ir prasideda intensyvus prūsų vietovardžių vokietinimas, žr. aukščiau) minėta triskiemėnė lytis *Nerige* savo formanto *-ige* atžvilgiu, gal būt, ir galėjo būti perdirbta į *Neringe* („stiprusis“ linksniavimas) bei *Neringe(n)* („silpnasis“ linksniavimas): *Nerung(e)* („stiprusis“ linksniavimas) bei *Nerunge(n)* („silpnasis“ linksniavimas)⁴⁶. Šiam, man rodos, pagrindiniam,

⁴⁰ Dėl naudininko dažno (sc. prielinksninėse konstrukcijose) vartojimo vokiečių vietovardžiuose (naudininko lytis tam tikrais atvejais čia turėjo įtakos net ir vardininko lyčiai) plg. H. Paul, op. cit., 2, 160–163.

⁴¹ Lytis „silpnąjo“ linksniavimo) *Neringen*: *Nerungen* (t. y. su *-n!*), kurios mano rastos tame pačiame dokumente (Johano Lindau kronikoje SRP IV, 490–637), yra naudininko linksnyje (sc. prielinksninė konstrukcija).

⁴² Lytis *Nerige*: *Neriga* mano rasta 1350–1465 m. dokumentuose.

⁴³ Dėl šių pavyzdžių žr. H. Paul, op. cit., 1, 305–306.

⁴⁴ Dėl priesagos *-ing*: *-ung* žr. H. Paul, op. cit., 5, 64–66; dėl priesagų *-ing* ir *-ung* paralelizmo plg. tai, kad, pvz., *Ner-ing-en* (vns. naud. 1465 m. SRP IV 619): *Ner-ung-en* (vns. naud. 1465 m. SRP IV 624): *Nerunge* (vns. naud. 1465 m. SRP 623): *Ner-ung* (vns. naud. 1465 m. SRP IV 629) yra vartojama tame pačiame dokumente.

⁴⁵ Plg. H. Paul, op. cit. 5, 64.

⁴⁶ Be to, galima spėti, kad lytis *Nerige* greta „stipriojo“ linksniavimo, gal būt, bus turėjusi (XV a. vidury?) kartais ir „silpnąjo“ linksniavimo atvejų (gal būt, plg.

faktoriui, gal būt, bus turėjęs tam tikros įtakos ir toks priesagų *-ig(e)*: *-ing(e)* santykis, kokį kad randame, pvz., šiose vardu paralelėse: *Hartig* : *Harting*, *Tausig* : *Tausing*, *Lunig* : *Lunning* ir t.t.⁴⁷

§ 14. Kaip bebūtų atsiradusi lytis *Neringe* : *Nerung(e)* vietoj resp. greta senesnės (žr. § 11) lyties *Neria* (*Nerge* ir pan.), tačiau viena, rodos, tikėtina yra tai, kad prie *Neringe* : *Nerung(e)* atsiradimo bus prisidėję patys Ordino vokiečiai. Kaip jau minėta, vardas *Neria*, reiškiantis „Aistmarių Neringą“, pasirodo XIII a. pirmojoje pusėje; iš tos pačios lyties *Neria* su pažyminiu *Curoniensis* (*Kürsche* ir pan.) XIII a. antrojoje pusėje bus padarytas vardas *Neria Curoniensis* „Kuršių Neringa“ (žr. § 7 — § 8). Ir tik nuo XV a. vidurio atsiranda *Neringe* : *Nerung(e)* (žr. § 11). Jeigu Ordino dokumentų lytis *Neria* (*Nerge* ir pan.) „Aistmarių Neringa“ atspindi, rodos, prūsų gyvosios kalbos faktą — prūs. **Nerijā* (tur būt; žr. § 15), tai to negalime pasakyti apie lytį *Neringe* : *Nerung(e)* arba, k'taip saktant, neturime pagrindo atstatyti lytį prūs. **Neringā* (??)⁴⁸. Tiesa, prūsams (kaip ir visiems baltams) gerai pažįstami tiek *-ij-*, tiek ir *-(i)ng-* priesagos vietovardžiai (resp. vardažodžiai); tačiau prūsų vietovardžiai (hidronimai ir kiti toponimai) su *-ij-* ir *-(i)ng-*, užfiksuoti Ordino raštuose XIII—XIV amžiuje ir išlikę vokiečių kalboje net iki pastarųjų laikų, dėsningai nėra pakeitę priesagos *-ij-* į priesagą *-(i)ng-* (ir atvirkščiai)⁴⁹, plg. *Seria* (1388 m.) = pastarų laikų (=past.l.) *Sorge*⁵⁰, *Warnye* (1341 m.) = past. l. *Warnien*⁵¹, *Wilkey* (1261 m.) = past. l. *Wilkie*⁵², *Berting* (1340 m.) = past. l. *Berting-See*⁵³, *Ising* (1354 m.) = past. l. *Eissing-See*⁵⁴, *Seringe* (1331—35 m.): *Serung* (1415 m.) = past. l. *Sarong-See*⁵⁵ ir daugelis kitų. Pagaliau minėtina dar ir tai, kad Ordino dokumentų lytį *Neria* (=prūs. **Nerijā*, tur būt; žr. § 15) ≈ *Nerige* perdirbti (kaip kad suponuota aukščiau, žr. § 11—13), tur būt, bus padėjusi ir ta aplinkybė, kad *Neria* (ir kiti jos variantai) XIII—XV amžiuje (gal būt, ir niekada) nebuvo nei hidronimas, nei lauko, nei gyvenvietės ar miesto ir pan. vardas, o krašto—srities (*Landstrich*), tiesa, palyginti, nedidelio (kur randame tačiau ne vieną gyvenvietę), vardas (mat dėl pastarųjų aplinkybių Ordino raštų lytis *Neria* ≈ *Nerige*, man rodos, kaip tik mažiau buvo apsaugota nuo atitinkamų fonetinių—morfologinių apkeitimų).

Nergien-, tiesa, sudurtiniame žodyje *Nergienort* 1258 m. US II 27), kuriais lyties *Nerige* minėtas perdirbimas į *Neringe(n)*, rodos, būtų dar palengvėjęs; mat *-igen* (**Ner-igen*) vokiečių tarmėse galėjo būti tariamas ir kaip *-iŋ*, tačiau tarmėse maždaug taip (t. y. kaip *-iŋ*) galėjo būti tariamas ir *-ing(e)* [t. y. **Nerigen* = *Nering(e)*], plg. H. Paul, op. cit., 1, 305 (Anm. 4), 300; plg. dar A. Weller, *Die Sprache in den ältesten deutschen Urkunden des deutschen Ordens*, 81, Breslau, 1911. Gal būt, taip santykinai lotyniško dokumento *Nedighen* (1253 m. LU I 321) ir vokiško (paralelaus) dokumento *Nedingen* (1253 m. LU I 322) lyčių parašymas.

⁴⁷ Pastarųjų vokiečių vardu santykis remiasi nosinio iškritimu resp. jo išlikimu, žr. H. Paul, op. cit. 1, 370—372; 5, 64.

⁴⁸ Tokios lyties, t. y. prūs. **Neringā*, kalbininkai ir neatstato.

⁴⁹ Be to, tas pats ir vienas toponiminis objektas prūsų (kaip ir kitų baltų) nėra vadinas pirma priesagos *-ij-*, vėliau — priesagos *-(i)ng-* (ir atvirkščiai) dariniu.

⁵⁰ Žr. G. Gerullis, op. cit. 155.

⁵¹ l. c., 197.

⁵² l. c., 201.

⁵³ l. c., 20.

⁵⁴ l. c., 50.

⁵⁵ l. c. 155—156.

Taigi sunku patikėti, kad prūsai (t. y., būtent, jie), nuo XIII a. vadinę „Aistmarių Neringą“ lytimi *Neria* (Ordino ano meto dokumentų lytis), nuo XV a. vidurio būtų ėmę vadinti šias vietas vardu *Neringe* (: *Nerunge*). Vadinasi, reikia manyti, kad lytis *Neria* santykiauja su lytimi *Neringe* [:*Nerung(e)*] kaip senesnė lytis su naujesne [rodos, perdirbta vokiečių, gal būt, iš *Nerige* (\approx *Neria*...)] lytimi.

§ 15. Pati Neringos vardo, t. y. *Neria* ir pan., etimologija dar nėra aiški. Minėtinos dvi pagrindinės nuomonės: vieni kalbininkai sako šį vietovardį esant baltišką, t. y. prūsišką, kiti — germanišką kilmės⁵⁵. Pirmosios nuomonės rimčiausiais šalininkais laikytini K. Būga ir G. Gerulis⁵⁶, antrosios, rodos, — R. Ekblomas⁵⁷. K. Būga ir G. Gerulis manė, kad Ordino raštų lyties *Neria* ir pan. [NB ne *Neringe* ar *Nerung(e)*!] užrašymas suponuojantis lytį prūs. **Nerijā*, gretintiną su baltų toponimika, be to, ir su bendrinio vardu liet. *nėrti*⁵⁸. Neringos vardo ryšį su liet. *nėrti* jau yra nurodęs G. H. F. Neselmas⁵⁹. Lytį **Nerijā* buvus pažįstamą prūsams mano ir žymus švedų kalbininkas R. Ekblomas, tačiau jis tvirtina, kad **Nerijā* prūsai esą pasiskolinę iš Skandinavijos germanų, t. y. iš vikingų **næri* (<skand. **narja*) < germ. **ner-* „siauras“⁶⁰; be to, skandinaviškos kilmės, R. Ekblomo nuomone, esą ir Gdansko, Elbingo vardai⁶¹, dėl kurių kilmės taip pat nėra vieningos nuomonės⁶². Skandinavišką lyties prūs. **Nerijā* kilmę R. Ekblomas, be kita ko, grindžia tuo, kad šiuo vardu vadintos vietos buvusios pažįstamos skandinavams jau anksčiau negu atėjūnams Ordino vokiečiams⁶³. Tačiau vis dėlto nėra taip jau lengva įrodyti, kad Neringos vardui — prūs. **Nerijā* atsirasti pastarieji faktoriai bus turėję reikšmės, iš tikrųjų, daugiau negu tas faktas, kad Neringa iš senovės yra prūsų krašto (žr. § 1) kampelis. Vienu iš svarbiausių argumentų savo hipotezės naudai R. Ekblomas laiko tai, kad lytis prūs. **Nerijā* etimologiškai negali būti siejama su baltų leksika resp. su liet. *nėrti* „tauchen“ (kaip kad manė G. H. F. Neselmas ir vėliau K. Būga su G. Geruliu, žr. aukščiau), kadangi tam pieštaraujanti semantika: Neringa

⁵⁵ Literatūros šiuo klausimu apžvalgą žr. R. Ekblom, op. cit., 133–136; dėl Neringos vardo germanišką kilmę žr. dar F. Kluge—W. Mitzka, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 506 (plg. ten esančią literatūrą), Berlin, 1957. Minėtina dar P. Šmito (tiesa, niekuo neįgrindžiama) nuomonė, pagal kurią Neringos vardas siejamas su Herodoto minimais *neurai* (of *Νευροί*) — P. Šmits, *Kuršu kėpu folkloras*, 4, Rīgā, 1933.

⁵⁶ K. Būga, *Rinkiniai raštai*, 1, 508, Vilnius, 1958; G. Gerullis, op. cit., 107.

⁵⁷ R. Ekblom, op. cit., 133–160; R. Ekblom, *Balt. gudas und schw. Gute „Gotländer“*. — *Rakstu krājums (veltījums akad. prof. dr. Jānim Endzelinam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei)*, 96, Rīgā, 1959.

⁵⁸ Žr. K. Būga, l. c., G. Gerullis, l. c.

⁵⁹ G. H. F. Nesselmann, *Thesaurus linguae Prussicae*, 111, Berlin, 1873.

⁶⁰ R. Ekblom, *Der Ordensdeutsche Ortsname Nerge „Nerung“ ein nordgermanisches Lehnwort*. — op. cit., 143–150.

⁶¹ R. Ekblom, op. cit., 159–160; R. Ekblom, *Balt. gudas und schw. Gute „Gotländer“*. — op. cit., 96 ir kt.

⁶² Plg., pvz., B. H. Toporov, *О балтийских следах в топонимике русских территорий*. — *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 2, 59 (ten pat literatūra), Vilnius, 1959; G. Gerullis, op. cit., 48–49; K. Būga spėjo Elbingo vardą buvus gotiškos kilmės, žr. *Švietimo darbas*, 5/6, 19, Kaunas, 1921.

⁶³ Žr. R. Ekblom, *Der Ordensdeutsche Ortsname Nerge „Nerung“ ein nordgermanisches Lehnwort*, — op. cit., 143–150, 157.

nesanti „Tauchland“⁶⁴. Kas ne kas, tačiau semantika čia gali būti ir visiškai niekuo dėta: juk liet. *nėrti* reiškia ne tik „untertauchen“, bet ir „auftauchen“⁶⁵. Dėl viso to vargu ar galima galvoti, kad R. Ekblomo įrodinėjimai yra geresni už K. Būgos ir G. Gerulio nuomonę, pagal kurią prūsų vietovardis **Nerijā* laikytinas baltiškos kilmės žodžiu.

IŠVADOS

1. Lietuvių (taip pat ir latvių) kalbos tarmės ir senieji raštai dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje vartojamos lyties *Neringà* resp. (rečiau) *Nerijā*, mano duomenimis, nepažįsta; prūsų raštuose Neringos vardas iš viso nėra paliudytas. Lietuvių kalba težino ar težinojo tokius Kuršių Neringos pavadinimus: *Kōpos* (*Kopai*), *Kalnai*, *Pajūriai* (*Pajūrės*), *Randavos* (žr. § 2) ir pan.

2. *Neringos* resp. *Nerijos* vardas yra paimtas iš raštų: šio vardo pirmykštis šaltinis yra kryžiuočių Ordino XIII–XV a. dokumentai. Juose nuo XIII a. pirmosios pusės pasirodo lytis *Neria*, kuri, gal būt, yra baltiškos kilmės, = prūs. * *Nerijā*.

3. Vardu *Neria* (Ordino lotyniškų dokumentų lytis) iš pradžių bus tesivadynusi tik Aistmarių Neringa. Kuršių Neringos vardą — *Neria Curoniensis* (: *Kürische Nerge* ir pan.) apie XIII a. pabaigą bus pasidarę greičiausiai patys Ordino raštininkai, nusižiūrėję į *Neria* („Aisčių Neringa“) ir pridėję pažyminį *Curoniensis* (*Kürische*); tokį pažyminį reikia laikyti paimtu iš Kuršo vyskupijos (dioecesis *Curoniensis*) pavadinimo.

4. Tik nuo XV a. vid. Ordino dokumentuose atsiranda lytis *Neringe* (atitinkanti dabartinę lietuvių rašto kalboje vartojamą lytį *Neringà*): *Nerunge*; *Nerung*. Šios gretimininės lytys yra, gal būt, ne kas kita kaip apvokietinta (savo formantų *-ing-*: *-ung-* atžvilgiu) lytis *Nerige* (\approx *Nerie* = *Neria*).

S u t r u m p i n i m a i

- B Lexicon Germanico-Lithuanicum et Lithuanico-Germanicum... von Jacobo Brodowski [rankraštis LTSR MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyriuje, sign. 15 LR—IV].
- Biel. Gr. A. Bielenstein, Die Grenzen des lettischen Volksstammes, St. Petersburg, 1892.
- CDP Codex Diplomaticus Prussicus ed. J. Voigt, Königsberg, 1836 sq.
- CEV Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, Cracoviae, 1882.
- CGL Clavis Germanico-Lithvana [rankraštis LTSR MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyriuje, sign. 13—14. LR—III].

⁶⁴ R. Ekblom, op. cit., 141—142.

⁶⁵ Plg. *rišti* „užrišti“→*atrišti*“, *vėsti* „nuvesti“→*atvesti*“, apie tai žr. K. Būga, Rinkiniai raštai, 1, 476—478, Vilnius, 1958. Jeigu prūs. **Nerijā* gretinti su liet. *nėrti* trukdytų tik semantika, tai dar būtų maža bėda: žinodami, kad liet. *nėrti* reiškia ne tik „untertauchen“, bet ir „auftauchen“, lengvai galėtume paaiškinti lytį prūs. **Nerijā* kaip „išsinerusią, iš vandens iškilusią žemę — salą“ (tokiu atveju mums padėtų dar ir kryžiuočių dokumentai, kuriuose Neringa neretai yra vadinama „insula“, plg., pvz., insula que *Nerie* vocatur 1248 m. PU I, 148, terra Sambie, que inhabitatur, et insula, que *Nergia* vulgaritur appellatur, secundum ordinationem sedis apostolice dividatur 1258 m. US II 23).

- KraŽ Vadinamasis Krauzės (Krause) rankraštinis vokiečių-lietuvių kalbų žodynas [LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, sign. N 135].
- KrsŽ(II) Fr. Kurschat, Wörterbuch der Littauischen Sprache. Zweiter Theil: Littauisch—Deutsches Wörterbuch. Halle, 1883.
- KzŽ Vadinamasis Kuncmano (Kunzmann) rankraštinis vokiečių lietuvių kalbų žodynas [LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, sign. N 134].
- LR Livländische Reimchronik, hrg. von Franz Pfeiffer, Stuttgart, 1844.
- LU Liv- Esth- und Curländisches Urkundenbuch, Band I. Reval, 1853.
- MHW Monumenta historiae Warmienses, Band I, Mainz, 1860.
- NsŽ G. H. F. Nesselmann, Wörterbuch der Littauischen Sprache, Königsberg, 1851.
- PoU Pommerellisches Urkundenbuch, 1882.
- PU Preussisches Urkundenbuch I. II., Königsberg, 1909.
- PURk.(II) = PU (tik 1932 m. leidimas).
- SRP Scriptores rerum Prussicarum.
- US Urkundenbuch des Bistums Samland, Leipzig, 1891—1905.

О НАЗВАНИИ ЛИТ. *NERINGA* „КУРШСКАЯ КОСА“

В. П. МАЖЮЛИС

Резюме

Официальным названием Куршской Косы (Kurische Nehrung) в современном литовском языке является (*Kuršiu*) *Neringà* или (реже употребляемое) *Nerijà*. Однако литовские говоры и древнеписьменные литовские памятники названия (*Kuršiu*) *Neringà* resp. *Nerijà*, по нашим данным, не знают. Подобное же название неизвестно и латышскому языку. В древнепрусских письменных памятниках название Куршской Косы вообще не засвидетельствовано. Мы считаем, что лит. *Neringà* resp. *Nerijà* взято из книжного языка: первоисточниками такого названия являются документы Тевтонского ордена XIII-XV в. в. В этих документах, начиная с первой половины XIII в., находим топоним *Neria* „Frische Nehrung“ (и другие документные варианты), который, может быть, балтийского происхождения, т. е. др.-прусс. **Nerijā*. Под именем *Neria* первоначально называлась, вероятно, только Гданьская Коса (Frische Nehrung). Название же *Neria Curoniensis* (= *Kurische Nerge* и т. п.) „Куршская Коса“ введено, кажется, самой Тевтонской канцелярией в конце XIII в., т. е. *Neria* („Frische Nehrung“) + *Curoniensis* = *Neria Curoniensis* (*Kurische Nerge* и т. п.) „Куршская Коса“; на основании этой же формы и создана совр. литер. лит. (*Kuršiu*) *Nerijà* „Куршская Коса“. Начиная с середины XV в. в тех же документах появляются новые формы: *Neringe* (от которой берет начало совр. литер. лит. *Neringà*): *Nerunge*, *Nerung*; данные формы являются, предположительно, германизированной (в отношении *-ing-:-ung-*) формой *Nerige* (*≈ Neria*).

ZUM ORTSNAMEN LIT. NERINGA
„DIE (KURISCHE) NEHRUNG“

V. MAŽIULIS

Zusammenfassung

Zur Bezeichnung der (Kurischen) Nehrung dient jetzt in der litauischen Schriftsprache der Name (*Kuršių*) *Neringà* bzw. seltener *Nerijà*. Diesen Namen kennen aber, soweit es uns bekannt ist, weder die altlitauischen Sprachdenkmäler noch litauische Mundarten (auch nicht das Lettische). Der Name der Nehrung (sowohl der Frischen als auch der Kurischen) ist in den altpreussischen Sprachresten überhaupt nicht belegt. Deshalb muss man annehmen, dass die vorliegende schriftlitauische Benennung der (Kurischen) Nehrung nur in der litauischen Schriftsprache vor kurzem entstanden ist. Die Vorlage dieser schriftlitauischen Benennung ist in den lateinischen und deutschen Ordensurkunden des 13.—15. Jahrh. gesucht worden. In diesen (zuerst lateinischen) Ordensurkunden ist der Ortsname *Neria* (und seine anderen Schreibvarianten) „Frische Nehrung“ schon vom Anfang des 13. Jahrh. an belegt. Nun sei bemerkt, dass für den Namen *Neria* vermutlich baltische Herkunft vorausgesetzt werden muss (altpreuss. **Nerijā*). Wir halten für wahrscheinlich, dass der Name *Neria* ursprünglich nur die Frische Nehrung bezeichnete; am Ende des 13. Jahrh. begann man das Wort *Neria* („Frische Nehrung“) in der Kanzlei des Deutschen Ordens auch für die Bezeichnung der Kurischen Nehrung zu gebrauchen in der Form *Neria* („Frische Nehrung“) + *Curoniensis* (das letztere wurde von der Bezeichnung des Bistums *Curonia* = *Kurland* abgeleitet) = *Neria Curoniensis* (*Kürische Nerge* udgl.). Aus der Ordensdeutschen *Neria Curoniensis* (*Kürische Nerge* udgl.) ist schriftlitauische *Nerijà* vor kurzem als Neubildung entstanden. Die andere Form des Namens der Frischen und Kurischen Nehrung taucht erst in der Mitte des 15. Jahrh. auf — *Neringe* (Ausgangspunkt für die schriftlitauische *Neringà*): *Nerunge*; *Nerung*. Diesbezüglich nehmen wir an, dass in den deutschen Urkunden vorkommende Form *Neringe* (: *Nerunge* : *Nerung*) vielleicht als weiterverdeutschte Wiedergabe der *Nerige* (\approx *Neria* udgl.) zu fassen ist.
